

Ceija Stojka in La maison rouge, Parijs

'Na de oorlog miste ik de doden'

Af en toe is er zo'n tentoonstelling die iedereen moet zien. Dit is er zo eentje, te bezoeken in Parijs. In pretentieloze tekeningen en schilderijen vertelt Ceija Stojka *onnavolgbaar hoe zij de Tweede Wereldoorlog ervoer en drie concentratiekampen overleefde*. Ze was de eerste Roma die van zich liet horen.

Nanda JANSSEN

In de Lage Landen is het verhaal van Ceija Stojka (1933-2013) vrij onbekend, alhoewel in 2006 haar boek 'Wij leven in het verborgene' in het Nederlands uit kwam. Deze markante, veerkrachtige persoonlijkheid was het vijfde kind in een gezin van zes kinderen. De Romagemeenschap waarin ze opgroeide kwam oorspronkelijk uit Centraal-Europa en trok, handelend in paarden, met woonwagens door Oostenrijk. De eerste zalen van de tentoonstelling zijn zonovergoten, het idyllische leven spat van de vrolijke acrylschilderingen af. Op deze 'helle Bilder' figureren stemmige lichten, velden vol zonnebloemen of klaprozen, vrouwen in fleurige, lange rokken, woonwagens en rond-scharrelende kippen. Kleuren schitteren, soms letterlijk doordat er een glittertje is gebruikt – zoals in het brons van de maan – of doordat zand door de verf is gemengd. De voorstellingen zijn in een naïeve stijl neergezet en vertonen veel aandacht voor het landschap en de compositie. Duurde dit leven maar eeuwig...

De werken in de volgende zaal brengen in beeld hoe de bewegingsvrijheid van de Roma beknot wordt. Ze moeten zich verzamelen op een met prikkeldraad omringd terrein nabij Wenen en de ene na de andere razzia volgt. De tekst op de tekeningen en schilderijen draagt bij aan de impact ervan en loopt uiteen van woorden, flarden van zinnen tot volwaardige gedichten of verhalen. Misschien zijn het de schrijffouten, Stojka was analfabeet, die maken dat haar teksten soms zo direct binnen komen dat het pijn doet. 'Die SS schriehen: Marrsch (-) Wier hatten amkst'. Al is dat wellicht ook hoe een 10-jarig meisje zou schrijven, want dat was de leeftijd waarop alle ellende begon. Het is intrigerend hoe Stojka door het schilderen terug in het kind transformeert dat door die grote krachten verpletterd dreigt te worden. Temeer daar ze pas in 1988 op 55-jarige leeftijd met schilderen begon. Een parallel met Anne Frank dient zich aan. De getuigenis van Anne Frank stopt op het moment van de deportatie, die van de vier jaar jongere Stojka,

die gelijktijdig in Bergen-Belsen zat, begint dan.

Het tentoonstellingsparcours leidt vervolgens één voor één langs de drie concentratiekampen die ze wonderlijk genoeg overleefde. Haar vader was al in 1941 opgepakt en een jaar later vermoord. Moeder Sidonie en de zes kinderen werden in 1943 gedeporteerd naar Auschwitz-Birkenau en met ongeveer 23.000 andere Roma geïnterneerd in een aparte sectie: 'het zigeunerkamp'. De familie zou langzaam uiteen vallen maar Ceija had het geluk aan de zijde van haar moeder te blijven. In deze 'dunkle Bilder', veelal zwarte inkttekeningen, is kleur vrijwel geheel weggeslopen. Alhoewel Stojka zich bedient van de bekende elementen waaronder schoorstenen, swastika's, wachttorens, stapels lijken, barakken, mishandeling, slachtingen en moordpartijen zijn deze tekeningen verre van cliché en juist uiterst persoonlijk en direct. Doordat er geen vlies van pretentie, verfraaiing, drama, ego en gedoe voor hangt, zijn de beelden enorm aangrijpend.

Er zijn tekeningen die een zekere abstractie bezitten door het ontbreken van details, door een schematische weergave of door de dominantie van tekst. En er is werk dat snel, rauw en expressief is neergezet of 'uitgekots'. Een angstaanjagende, monsterachtige kop met swastikaogen braakt swastika's uit zijn getande mond. Dit zijn de herinneringen van een kind en dat verraadt zich onder meer in het (lage) perspectief. Op de ooghoogte van dit kind marcheren laarzen en blaffen strak aangelijnde honden. Een ander terugkerend motief zijn opeengepakte moeders die naakt onder de douche staan en zich schamen: 'Maul halten (-) Mama wo bist du'. Deze beelden snijden door merg en been. De voortdurende angst en dreiging kruipen ook bij de kijker in iedere vezel.

Wie zich door de horror heen weet te worstelen, wordt beloond met opnieuw paradijselijke scènes van het Roma-leven. De tentoonstelling bevat ruim honderdvijftig gouaches, inkttekeningen en acrylschilderingen op papier, karton en soms op doek. Stojka mag dan wel laat begonnen zijn als kunstenaar, in de dik twintig jaar die haar nog restten, zouden ruim duizend werken uit haar handen glijden. Deze autodidact schilderde ook met haar handen en gebruikte ze eveneens als palet. Het liefst werkte ze in de keuken of woonkamer van haar eenvoudige Weense appartement.

'Auschwitz ist mein Mantel, Bergen-Belsen mein kleid und Ravensbrück mein unterhemd',

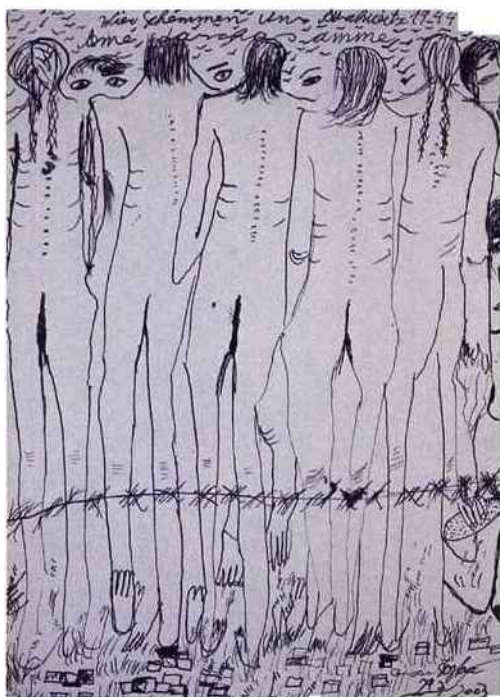

schrijft Ceija Stojka in een van haar gedichten. In Auschwitz is ze de angst voor de dood kwijtgeraakt. In Karin Bergers film 'Under den Brettern hellgrünes Gras' (2005) die in het auditorium wordt vertoond, vertelt Stojka hoe ze na de bevrijding de doden miste. Ze had de gewoonte tussen de stapels lijken te schuilen tegen de wind en de kou, het was er lekker warm en rustig.

Na de bevrijding liep de kleine Ceija met haar moeder terug naar Wenen, een tocht die vier maanden duurde, om, boven verwachting, herenigd te worden met Kathi, Hans

en Karl. 'Wat is er over van onze [culturele] erfenis? Waar zijn onze paarden, woonwagens, rijkdommen en goudstukken gebleven?', schrijft Stojka op een van haar schilderijen. Haar oeuvre trekt de onderbelichte Holocaustgeschiedenis van de Roma en Sinti uit de duisternis. Naar schatting zijn tussen de 220.000 tot 500.000 personen uit deze gemeenschap vermoord. Met de ontplooiing van haar schilderkunst, ontwikkelde Ceija Stojka zich tot spreekbuis voor de vervolgte Roma.

'Ceija Stojka, une artiste rom dans le siècle' tot 20 mei in La [Maison Rouge, Fondation Antoine De Galbert](http://lamaisonrouge.org), 10 bd de la Bastille, Parijs, FR. lamaisonrouge.org

Ceija Stojka, 'Lazas arne, Wir schämen uns', 1944, 2003, encre sur papier, © Ceija Stojka, Adagp, 2017, courtesy Galerie Kai Dikhas